

Obr. 11. Brno, ulice Hybešova a Nádražní. Tmavě šedě vyznačen sledovaný výkop. Archaia Brno z. ú.

Fig. 11. Brno, Hybešova and Nádražní streets. The monitored trench is marked in dark grey. Archaia Brno.

Archeologický výzkum přinesl důležité poznatky o skladbě a charakteru archeologických terénů v daném prostoru do hloubky 4,9 m (217,9 m n. m.). V užším vymezení jde o první akci takového rozsahu na tomto místě. Nejbližší adekvátní archeologické počiny se odehrály při výstavbě objektů tržnice Eva v severozápadním sousedství v 90. letech 20. století (Kopečná 938/3 – Geisler 1994) a v roce 2005 bytového domu Adam (Vodní 970/1 – Kolařík, Zůbek 2005). Vzájemné srovnání jejich výsledků přináší alespoň základní vhled do archeologické situace předmětného území.

V tomto směru je nutné připomenout, že referovaný výzkum, limitovaný postupem stavby, přinesl pouze nejzákladnější formu poznatků. K přesnému určení geneze a interpretaci jednotlivých uloženin dokumentovaných souvrství a přítomných historických konstrukcí by jistě přispěl řádně vedený plošný archeologický výzkum minimálně v rozsahu dílčí sondy. Pro budoucí stavební a návazné archeologické počiny v této oblasti lze tento postup doporučit.

Budoucí výzkumy mohou napomoci zodpovědět otázku vzniku a nejstaršího vývoje Svrateckého náhonu a přítomnosti a charakteru nejstaršího osídlení v jeho blízkosti. Daný výzkum ověřil možnost zachování konstrukcí někdejšího tzv. Lamplova mlýna, zástavba prostoru však byla ve starším období rozsáhlejší a neomezovala se zřejmě pouze na samotnou budovu mlýna. Archeologické výzkumy by mohly přispět k rekonstrukci jejího stavebního vývoje. Z témat mladšího období se nabízí především možnost zkoumání parametrů a charakteru ravelinu, kterým byl mlýn ve 40. letech 18. století opevněn, a dalších souvisejících opevňovacích prvků (AMČR).

Literatura

- AMČR:** Záznam M-202004371 [cit. 2022-11-04]. Archeologická mapa České republiky.
- Flodrová, M., Müller, Z. 2007:** *Staré Staré Brno. Pohled historika a architekta na vývoj nejstarší části města Brna.* Brno: EXPO DATA.
- Geisler, M. 1994:** *Brno, Kopečná, tržnice Eva.* Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX201601725 [cit. 2022-11-04]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-201601725>.

Kolařík, V., Zůbek, A. 2005: *Brno, Vodní – bytový dům ADAM.*

Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX200600087 [cit. 2022-11-04].

Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-200600087>.

Summary

An archaeological excavation conducted in 2021 in Hybešova and Nádražní streets (Město Brno, Brno-City District; Fig. 11) yielded information about the composition and nature of the archaeological contexts at this site. The excavation verified the possibility of the preservation of ‘Lamp Mill’; however, the surrounding built-up area used to be much larger and was not limited solely to the mill building. Further archaeological research could contribute to the reconstruction of the building development in this area and enable to investigate the structure of the ravelin, which fortified the mill in the 1740s.

Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)

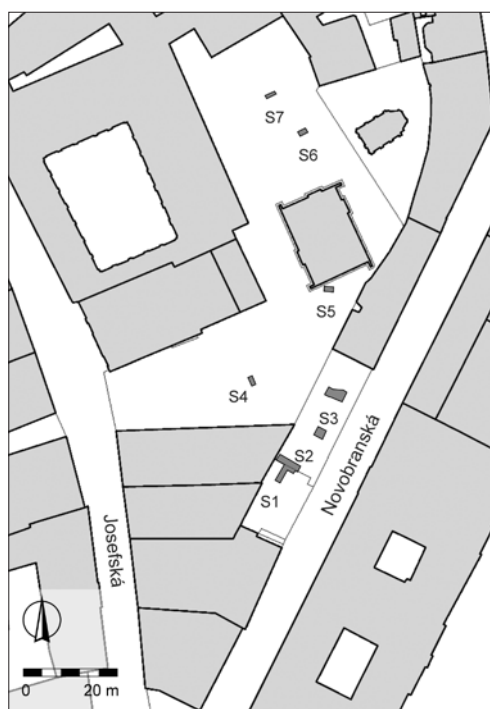
Ul. Josefská, Orlí, Novobranská, parc. č. 234/1, 234/2, 236/1.

Středověk, novověk. Město. Bez okolností. Záchraný výzkum.

Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1930381N, 16.6127883E

Od 22. 9. do 30. 11. 2021 realizovala společnost Archaia Brno z. ú. na parcelách č. 234/1, 234/2, 236/1 při ulicích Josefská a Novobranská zjišťovací záchraný archeologický výzkum (akce č. A64/2021; obr. 12, 13). Jeho cílem bylo ověřit stav a charakter archeologických terénů na předmětných pozemcích za účelem odhadu jejich mocnosti a rozsahu, aby mohl být

Obr. 12. Brno, ulice Josefská a Novobranská. Poloha zjišťovacích sond (S1–S7). Archaia Brno z. ú.

Fig. 12. Brno, Josefská and Novobranská streets. Location of test pits (S1–S7). Archaia Brno.

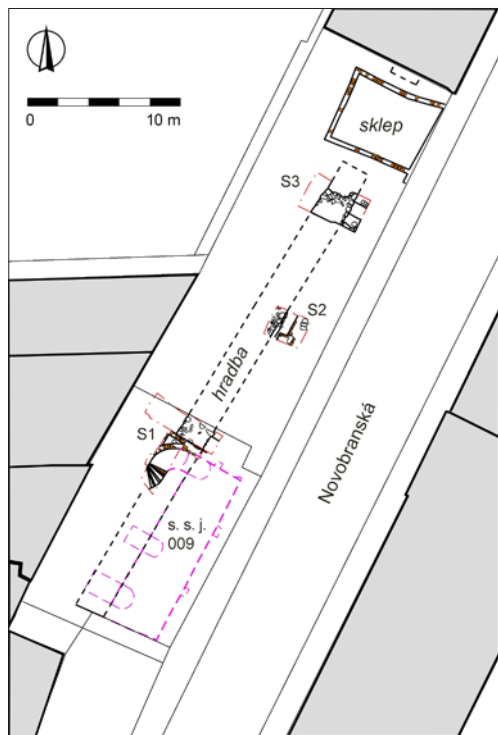
předložen postup a předběžná kalkulace nákladů záchranného archeologického výzkumu realizovaného při plánovaných stavebních pracích.

První dvě parcely byly vyměřeny v místech někdejšího fortifikačního pásma. Průběh středověkého hradebního okruhu zde dnes v podstatě kopíruje Novobranská ulice. Parcela č. 236/1 zahrnuje části několika středověkých městišť, které byly součástí bloku, jenž se nacházel v jihovýchodním koutě města. Pro přesnou rekonstrukci středověkých parcelních hranic na základě archivních pramenů se nedostává dostatek topografických údajů. Lze předpokládat, že městiště byla orientována k České (dnes Josefské) a Měnišské (dnes Orlí) ulici. Zcela nejasná je situace v koutě vymezeném ulicemi Česká a komunikací, která probíhala

Obr. 13. Brno, ulice Novobranská. Letecký snímek sond na parcelách č. 234/1, 234/2. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 13. Brno, Novobranská Street. Aerial image of the trenches on plots No. 234/1 and 234/2. Photo by Archaia Brno.

Obr. 14. Brno, ulice Novobranská. Situace na parcelách č. 234/1, 234/2. Průběh hradby, s. s. j. 009 – sklep zástavby z 19. století. Archaia Brno z. ú.

Fig. 14. Brno, Novobranská Street. Excavation area on plots No. 234/1 and 234/2. Fortification wall and a 19th-century cellar. Archaia Brno.

podél vnitřního líce hradební zdi. K polovině 14. století zde berní rejstříky uvádějí na dvě desítky domů chudiny bez jmenování jednotlivých majitelů (Vičar 1965, 271, 272). Zásadní zlom ve stavebním vývoji zástavby předmětného bloku nastal v polovině 17. století založením kláštera františkánek, který postupně zabral velkou část jeho výměry. Konvent byl zrušen v roce 1782 a jeho majetek připadl náboženskému fondu. Komplex převzaly voršílky, které zde otevřely dívčí školu.

Výzkum ověřil, že přítomné archeologické situace jsou zachovány ve velkém rozsahu a dobrém stavu. Vedle zahloubených objektů zde postupně vzniklo mohutné souvrství, jehož prostřednictvím došlo ke zvýšení úrovně původního povrchu o 2–3 m. Poměrně dobře je zachována hradební zeď z 13. století (obr. 14, 15). Úsek na parcelách č. 234/1 a 234/2 má délku 32 m, nadzemní zdivo dosahuje výšky 2 m a je široké 2 m, základy jsou zahloubeny 0,5 m pod stavební úroveň hradby. Zaregistrovány byly doklady její mladší úpravy, minimálně obou líců. Zdokumentován byl rovněž sklep zástavby z 19. století (obr. 16).

Výzkum v prostoru parkánu zachytil situace ze středověku a novověku. Potvrzuje se tak předpoklad, že nešlo o „pustý“ pás opevnovacího systému, ale o poměrně „živé“ území zapojené do všedního života města. Archivní i archeologické prameny naznačují možnosti jeho využívání k budování tzv. parazitní zástavby a určitých výrobních provozů (Procházka et al. 2013, 598–599). Potenciál lokality potvrdila zejména přítomnost reliktu stavby (konkrétně základového zdiva z kamenů a cihel pojených hlínou) usazené k hradbě snad ještě v období středověku, nejspíše v novověku. V nedalekém sousedství (na parcele č. 229/1) byla při výzkumu v roce 2001 zachycena zahloubená pec z pozdního 15. století související s produkcí výrobků z barevných kovů (Zůbek 2002; Procházka 2013, 280). Na předmětném pozemku lze důvodně očekávat také přítomnost reliktní minimálně jedné z hradebních věží, které svým půdorysem předstupovaly před vnější líc hradby do plochy parkánu.

Výzkum prostoru při vnitřním líci hradby potvrdil přítomnost situací, které můžeme spojit s okružní cestou. Nejstarší relikty by mohly náležet komunikaci z doby výstavby hradební zdi nebo ještě z předchozího období. Překrylo je souvrství, které dokládá postupné navyšování terénu v tomto prostoru. Spodní partii můžeme klást zřejmě ještě do období středověku, horní část již byla jasně novověká. V její úrovni byly

Obr. 15. Brno, ulice Novobranská. Pohled od severozápadu na středověkou hradbu v sondě S3. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 15. Brno, Novobranská Street. View from the northwest of the medieval fortification in trench S3. Photo by Archaia Brno.

zaznamenány dvě jámy neznámé funkce. Společně s jednotlivými uloženinami představují odraz procesů, které se v těchto místech v průběhu historie odehrávaly. Zajímavý je v tomto ohledu především starší z objektů s možnou přítomností zvířecích ostatků, minimálně výrazného množství jednotlivých kostí. Je hypotetickou otázkou, zda po jistou dobu nemohl být prostor cesty pohlcen zvětšenými parcelami měšťanské zástavby.

Sondy v prostoru někdejší zástavby vnitřního města zachytily středověká souvrství, dosahující mocnosti 1 m. Jejich většinová část vznikla zřejmě v období 13.–14. století. Odpovídají „klasickým“ sekvencím uloženin, které známe z výzkumů parcel řady středověkých měst. V případě Brna původní povrchová souvrství na většině míst chybí (byla zničena nebo se nevytvořila v tak výrazné míře). Výsadní postavení si v tomto ohledu drží severozápadní (oblast kolem ulic Besední a Veselá) a právě jihovýchodní část městského jádra (lokality při Františkánské a Josefské ulici). Kromě souvrství bylo zaregistrováno četné zastoupení zahloubených situací. Společně představují výsledek procesů, které se odehrávaly na jednotlivých městištích a poskytují cennou pramennou základnu pro jejich poznání (Peška, Zůbek 2021).

Literatura

- Peška, M., Zůbek, A. 2021: *Nálezová zpráva o provedení zjišťovacího záchranného archeologického výzkumu na parcelách č. 234/1, 234/2, 236/1, katastr Město Brno*. Rkp. nálezové zprávy, č. akce A64/2021. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.
- Procházka, R. 2013: Přímé doklady zaměstnání obyvatel a jejich výrobní činnosti od 13. do 15. století. In: L. Jan (red.): *Dějiny Brna 2. Středověké město*. Brno: Archiv města Brna, 271–287.
- Procházka, R., Kolařík, V., Zůbek, A. 2013: Předměstí. In: L. Jan (red.): *Dějiny Brna 2. Středověké město*. Brno: Archiv města Brna, 568–600.
- Vičar, O. 1965: Místopis Brna v polovině 14. století (prostor uvnitř městských hradeb). *Brno v minulosti a dnes* VII, 242–283.
- Zůbek, A. 2002: *Brno, Josefská 7, 9 – Novobranská 24, 26, 28*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX200401655 [cit. 2022-11-04]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-200401655>.

Obr. 16. Brno, ulice Novobranská. Sklep s. s. j. 009 zástavby 19. století. Foto Archaia Brno z. ú.
Fig. 16. Brno, Novobranská Street. A 19th-century cellar. Photo by Archaia Brno.

Summary

In 2021, Archaia Brno carried out a rescue excavation in Josefská and Novobranská streets (Město Brno cadastral area, Brno-City District; Fig. 12, 13) and verified the archaeological contexts, which, to a large extent, have been preserved and are in good condition. In addition to the subsurface features, massive cultural strata were gradually formed there that raised the level of the original surface by 2–3 m. The 13th-century fortification wall (Fig. 14, 15) and the 19th-century cellar (Fig. 16) are relatively well preserved.

Marek Peška, Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)

Moravské náměstí č. p. 1, parc. č. 1.

Novověk. Klášter. Bez okolností. Záchranný výzkum. Uložení nálezů: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1980878N, 16.6085908E

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti se stavbou „Místodržitelský palác Brno, vestavba osobního výtahu do zrcadla schodiště, Moravské náměstí 1, parc. č. 1, k. ú. Město Brno“ (obr. 17). Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A82/2021), terénní část výzkumu se uskutečnila v listopadu 2021.

Obr. 17. Brno, Moravské náměstí. Černě vyznačen sledovaný výkop. Archaia Brno z. ú.
Fig. 17. Brno, Moravian Square. The monitored trench is marked in black. Archaia Brno.

Uvedený objekt je dnes představován budovou Katastrálního úřadu pro Jihomoravský kraj. Původně šlo o komplex konventu kláštera augustiniánů-eremitů, založený v 50. letech 14. století. Klášter prošel před polovinou 18. století rozsáhlou barokní přestavbou. Jeho objekty byly určeny pro dikasteriální úřady. Předmětné schodiště se nachází v prostoru za kněžištěm kostela sv. Tomáše (odděleny od sebe světlíkem), kde se stýká východní křídlo konventu s východním křídlem původní prelatury.

Výzkum potvrdil, že výkopové práce zasáhly pouze konstrukce původní výtahové šachty a základových zdí, do kterých byla šachta vložena. Historické základy měly novověký charakter odpovídající době svého vzniku. Dominantními prvky byly cihly novověkého formátu (6,5–7 × 14,5–15 × 29–30 cm), dále byly použity kameny a velké kamenné bloky (slepenec Old Red). Pojivo představovala světlá šedá malta. Ve východní stěně výkopu byl zaznamenán stavební článek z krinoidového vápence. Jeden vytěžený fragment byl zajištěn, dokumentován a umístěn dočasně v depozitářích společnosti Archaia Brno z. ú. (Zůbek 2022).